Пише: Иван Марковић
субота, 15 март 2008 22:18

Негативне утопије своје пројектоване тезе црпе из спекулације о нивоу индивидуалних слобода које ће бити допуштене (или ускраћене) у будућности. Мање или више успела литерарна дела (као и филмови, музика, стрип итд) базирају се на предпоставци извученој или промишљеној на основу стања људских слобода у периоду када су дела настала и уметничке интерпретације о логичном настављању, исходишту такве полазне тачке.У Карпентеровом филму „Они живе“ на пример, живот и његови аспекти контролисани су од стране невидљивог непријатеља чија је снага у незнању подчињених да су уопште контролисани. Главни лик случајно сазнаје да постоје *ми* и *они* и он ради оно што га и чини јунаком, супродставља се управо сазнатој реалности. Основна прича је заснована на мисли да је врло могуће, разноврсним методама, „успавати“ човека, створити код њега утисак да стање
није тако лоше
, да у једној чврстој структури индивидуално може да смета, да оно није пожељно. Да би се дошло до таквог једног система потребно је разлике свести на минимум, или још боље, што да не, учинити да оне нестану.

Ретко се у литератури показује како је до тог стања дошло, углавном је приказан готов производ, једна завршена слика у којој партиципирају одређене индивидуе, елементи, способни да се побуне, да наруше хармонију или њен привид. Бунт против ригидности у било ком смислу је нека врста одговора на провоцирање инстинкта да је индивидуа деградирана или ускраћена у неком смислу битном за исту. Главно питање је, наравно, до које мере је неко свестан да се у одређеном систему или друштву гуше његове основне слободе. Ако таква свест не постоји онда је сасвим други вид валоризације одређеног стања по среди. Дакле, уколико се жели доћи до стања срећне коегзистенције несвесних индивидуа урачунатих у неко будуће, виртуелно друштво потребно је сузити могућности да се о било којој ствари мисли различито, суштински, да се избегне провоцирање инстиката кроз потенцијални унутрашњи или спољашњи или било какав сукоб. Један од видова личне среће је, по Карпентеру, и потрошачки менталитет који омогућава осећај краткорочног, несвесног задовољства. Таква врста среће је углавном изазвана чињеницом да не постоји прави увид у тренутно стање јер управо је прави увид у тај реалитет опасан за креаторе и контролоре истог.

Еклатантни прикази начина на који се постиже ефекат *истости* показује Замјатин у роману „Ми“, Орвел у „1984“, Хаксли у „Врлом новом свету“ и Пекић у „1999“ и то су само неки примери, настали у различитим условима, системима и државним и идеолошким

концептима. Овде није толико битно из каквих личних искустава су ти писци долазили до суморне слике будућности већ њихово истраживање разлога до кога је таква врста система уопште могућа и последице таквог стања по индивидуу. Занимљиво је да су људи у тако ригидним системима показивани као задовољна
већина
, код Орвела јер им је лакше да се препусте вредностима система него да различито мисле од онога што раде, или поистовећивање опијања
сомом
код Хакслија и државном идеологијом истости као предусловом стабилности.Такође, аутоматско, већ пројектовано знање о свим стварима Пекићевих андроида и немогућност располагања истим ван оквира концепције већ кодиране и протегнуте у далеку будућност. Они су употребљавали различите симболичке слике да представе јединку у практично истом идеолошком склопу: број код Замјатина, андроид код Пекића и отуђене индивидуе код Орвела и Хакслија. Да ли се човек може поредити са нумеролошком јединицом уклопљеном у математички склад чија егзистенција има смисла само у контексту савршене уклопљивости у прецизно структурирани систем чија „истинитост“ не може бити упитна; или идеолошки манипулисан материјал у наметнутој мисији одржавања државе као система који снагу црпи из недодирљивости свог концепта и
пута
на ком се, наравно привидно, креће. Такође, слично је представљање индивидуе као аутомата, андроида неспособног да види више од оног пројектованог у процесору чија је продукција извесности без икаквог става имплицира детерминисаност поступака и њиховог уклапања у предодређени оквир.

Теоријски, глобализација је симплификација, свођење разнородних концепата и система (држава, култура, нација...) на један и јединствен код који би у основи требао да буде највиши домет развоја човека као друштвене животиње. Тај концепт и слика једне будућности, већ извесне, по њеним апологетама, произашла је из многобројних промена и превирања, првенствено везаних за бржи и слободнији проток новца и информација у двадесетом веку. Један такав процес, као и сви велики историјски процеси у прошлости захтевају валоризацију досадашњег стања и промену у правцу културних образаца и државних политика. Наравно, не постоји ни један покрет у историји (у овом случају глобализам, идеолошка апологија глобализације), који је избегао противљење и оспоравање. Тако глобализам, као феномен и зацртани циљ, једна комплексна идеја рађа из саме себе сопствени антипод из чијег ће се сукоба, можда, у будућности родити неки нови, засад непредвидиви концепт.

У тој против-тежи, различитости коју је сама себи наметнула, она куша своју снагу као што то ради свака идеја кроз своје антагонизме, не би ли стекла супремацију да господари касније, као самосвојна. Тако су тестиране све идеје и релативизовани сви концепти. Занимљиво је, међутим, њено полазиште, провоцирање мисли о будућем

недостатку антагонизама, порицање било какве негације или сукоба. Културе су своју већу или мању виталност увек генерисале на разлици једног концепта у односу на други, оне су се опирањем и сукобљавањем развијале моћну алатку сталног преиспитивања и развоја у квалитативно другачију слику света. Управо зато је једном заснованом систему било потребно да се препознаје у разлици, да своју снагу и идентитет потврђује кроз неретко дијаметрално супротна становишта.

Врло је тешко замислити слику неког будућег друштва, конципираног тако да његово функционисање не обогаћују разлике индивидуа јер су самим тим унапред негиране осцилације развоја без којих је немогуће антиципирати било какав кохезиони фактор из кога се могу изродити будући обновљени и ојачани вредносни системи. Такође, живот индивидуе у таквом једном систему могао би се упоредити са животом јунака неке негативне утопије, празан до тренутка када разуме смисао свог стања и не створи у себи конфликт који провоцира на бунт против дате ситуације, жељу да изађе из равне линије. А та линија, често изражена паролама (Заједница, Истоветност, Стабилност – Хаксли; Незнање је моћ - Орвел) или кроз Новологику и, следствено - Новоговор који онемогућава различитост јер се о њој не може говорити, или још тачније – мислити. За будућност тако устројене структуре није битно само контролисати индивидуу, важно је и да она буде срећна што је контролисана.

У сваком случају, негативне утопије управо говоре о одсуству разлика које изазивају бунт у јунаку који је свестан чега други нису и има довољно храбрости да то духовно стање изазвано тим сазнањем изрази кроз акцију, субверзивни акт против датости у којој се нашао. Тај уснули андроид, пројектован да на исти надражај реагује на увек исти начин налази да је буђење заправо преиспитивање система вредности који за крајњу консеквенцу има бунт бунт као потврду опстанка виталних вредности то јест индивидуалног идентитета који не може оспорити култура, идеологија, политика (мада могу снажно утицати и формирати природу човека који се касније тешко томе може активно одупрети). Код Пекића, човек као кодирани елемент конструисан по одређеном моделу не може да идентификује сопствене вредности јер заправо није свестан шире слике која му може понудити одговоре о његовој предисторији, јер су знање и његови домети већ похрањени у њега и он ван оквира датог не може да изађе.

У предходно поменутим књижевностима изражена индивидуа, јунак, је увеличавајуће стакло за идеју против-теже извесном концепту (шире гледано и у одређеном смислу уметник, генератор и пројектор стања које жели да надрасте због унутрашњих импулса који га терају на то) првенствено мора да примети шта није у реду и да заузме против-став и затим га приближи другима који га нису свесни. У савременом свету исти је задатак уметности али су консеквенце и исходишта битно другачије или би у будућности то могле бити, јер у потрошачком друштву са оријентацијом опстанка у

неолиберарном економском моделу, време је једно од средстава наплате и у том смислу је уживање у уметности луксуз који модерни човек не може (а све више и неће) себи да приушти. Могућност избора је добра ствар али уколико је она неисцрпна (интернет, телевизија...) одабир садржаја зависи од човека а човек жели одмор и забаву и зато прибегава „наркотичким“ књигама, филмовима који му приказују оно што жели да види и чује у прихватљивом облику који не захтева напрезање. Као *сома* код Хакслија или процесор код Пекића, идеологија код Орвела и савршени склад низа код Замјатинове математичке схеме. У ствари, дато је много избора и прегршт могућности али је уско-специјалистичким системом образовања и вредносним системима одузета способност човеку да квалитетно одабира. У том смислу имамо парадокс да можемо, у савременом свету, лакше него икада доћи до врхунске уметности али нема њених конзумената. У таквом окружењу где субкултуре постају вентил и начин експресије индивидуе, литература, и уметност уопште, мора имати еластичност и способност прилагођавања да би допрла до реципијента. У тој констелацији односа уметност трпи у квалитативном смислу, популарна, лака литература и филм посебно остају одредница не само финансијске међузависности производ-ефекат-продаја већ и квалификација конзумената којима су потребне алтернативе за удовољавање културним потребама.

Глобални процеси садрже антагонизам у самом процесу јер се укрупњавањем добија квантитативно иста целина али се састоји из мање делова (интеграције), али се самим брисањем разних врста граница и ограничења долази до упрошћавања, не јер се разлике међу културама губе, него постају квалитативно другачије. Прилично је неизвесно извести било какве закључке какве ће последице имати ти процеси у будућности, може се нагађати или стати у одбрану једне или друге перспективе подељене на одбрану аутентичних култура идентификованих кроз разлике са другим или бранити покушај квалитативне селекције и прилагођавања свих концепата у један прихватљив за све стране. Било како било, ниједна опција, тачније тумачење, не може решити акутни проблем индивидуе којој је дато много избора приближавањем свих перспектива и гледишта на одређене проблеме. Имамо ли већ пројектованог уснулог андроида или можда платформу за нова преиспитивања и вредновања, прелудијум за цивилизацију будућности?